

KULTÚRNE DEJINY

1
2017

Miroslav Glejtek

Rastislav Molda

Erika Maliniková

Štúdie, články

- Výmena veľkých pečatidiel uhorských prelátov a cirkevných inštitúcií v stredoveku / Changes of Great Seal Matrices of Hungarian Prelates and Church Institutions in the Middle Ages

- Kedy som sa stal Slovákom? / When Did I Become a Slovak?

- Reakcie na civilný sobáš v Uhorsku v rokoch 1893 – 1894 / Responses to the Civil Marriage in Hungary in 1893–1894

Pramene, preklady

- Anicius Manlius Severinus Boethius : O hudbe / Anicius Manlius Severinus Boethius : De Musica

- Spis Lectio principum – jeden z prameňov k formovaniu etického myslenia na Slovensku v 17. storočí / The Lectio principum Treatise – One of the Sources of the Formation of Ethical Thinking in 17th Century Slovakia

Kultúrne dejiny / Cultural History

Kultúrne dejiny sú recenzovaným časopisom venovaným historickým a antropologickým vedám. Keď hovoríme o „kultúrnych dejinách“, máme na mysli širokú škálu tém, ktoré súvisia s akulturačným pôsobením človeka v minulosti. Časopis, ktorý vychádza dvakrát ročne, sa zaoberá históriou v širšom slova zmysle, až k jej prieniku so sociológiou, filozofiou, teológiou, umenovedou a lingvistikou, a to vo všetkých historických obdobiach až do súčasnosti. Teritoriálne sa nevymedzuje, ale chce sa užšie zamerať na stredoeurópsky región. Akceptovanými jazykmi sú slovenčina, čeština, poľština, angličtina a nemčina (príspevky v iných jazykoch budeme prekladať).

Cultural History is a peer-reviewed journal focused on history and anthropology. When we talk about the “cultural history”, we mean a wide scale of themes that are connected with acultural activities of man in the past. Issued semiannually, the journal deals with history in a broad sense up to its intersection with sociology, philosophy, theology, fine arts, and linguistics in all historical periods up to the present. Even though it is not territorially limited, the journal zeros in on the Central European region more precisely. Accepted languages are Slovak, Czech, Polish, English and German (papers in other languages will be translated).

Kulturgeschichte ist rezensierte den historischen und anthropologischen Wissenschaften gewidmete Zeitschrift. Unter Kulturgeschichte verstehen wir eine breite Skala von Themen, die mit der Akulturationstätigkeit von Menschen in der Vergangenheit zusammenhängen. Die Zeitschrift erscheint zweimal im Jahr und außer kulturhistorischen Studien orientiert sich auf transdisziplinäre Texte, die Ansätze aus Soziologie, Philosophie, Theologie, Kunstgeschichte und Linguistik übernehmen. Chronologisch und territorial grenzt sich die Zeitschrift nicht ab, fokussiert sich jedoch auf den mitteleuropäischen Raum. Die akzeptierten Sprachen sind Slowakisch, Tschechisch, Polnisch, Englisch und Deutsch (Beiträge in anderen Sprachen erscheinen in Übersetzung).

Dzieje kultury są czasopismem recenzowanym poświęconym naukom historycznym. Kiedy mówimy o „dziejach kultury”, to myślimy o szerokiej skali tematów, które są związane z akulturowym działaniem człowieka w przeszłości. Czasopismo, które będzie wychodzić dwa razy w roku, zajmie się historią w szerokim sensie tego słowa, aż do jej punktów stykowych z socjologią, filozofią, teologią, historią sztuki i lingwistyką, we wszystkich okresach historycznych aż do współczesności. Terytorialnie zakres nie jest ograniczony, aczkolwiek zamiarem jest bliższe ukierunkowanie na zagadnienia związane z regionem środkowo-europejskim. Akceptowanymi językami są: język słowacki, czeski, polski, angielski i niemiecki (artykuły w innych językach będą tłumaczone).

A **Művelődéstörténet** recenzált folyóirat amely történelmi és antropológiai tudományokkal foglalkozik. Ha a „Művelődéstörténetről” beszélünk széles témakörökre gondolunk, amelyek összefüggnek az ember akulturális tevékenységével a múltban. A folyóirat évente kétszer jelenik meg és a történelemmel tágabb értelemben foglalkozik egészen a szociológia, filozófia, teológia, művészeti kutatás és nyelvészet áthatolásáig és ezt minden történelmi időszakokban teszi egészen a jelenig. Területileg nem határozza meg magát, azonban nagyobb figyelmet szeretne fordítani a Középeurópai régióra. Az elfogadott nyelvek a szlovák, cseh, lengyel, angol és német (egyéb hozzájárulások le lesznek fordítva).

Kultúrne dejiny © Vydavateľ: VERBUM - vydavateľstvo KU, Hrabovská cesta 5512/1A, 034 01 Ružomberok. Adresa redakcie: Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok, tel. č. +421-44-43 22 708, kl. 426. E-mail: kulturnedejiny@ku.sk; <<http://kulturnedejiny.ku.sk/>>. Písomné objednávky zasielajte na adresu redakcie. Odporúčaná cena jedného čísla je 6 €. Ev. č. MK SR 4105/10.

ISSN 1338-2209

Kultúrne dejiny / Cultural History

ISSN 1338-2209

Ročník 8, číslo 1 / Volume 8, Issue 1

Indexované v databázach Scopus (www.elsevier.com), Central and Eastern European Online Library (www.cceol.org); EBSCO host (www.ebsco.com); La Base d'Information Bibliographique en Patristique (BIBP)

© 2017 VERBUM – vydavateľstvo KU

© 2017 VERBUM – Publishing House of CU

Ev. č. MK SR 4105/10; IČO 37 801 279

Vychádza 2x ročne (31. mája a 30. novembra)
Publication Frequency: Semiannual (31 May and 30 November)

Redakčná uzávierka: 28. februára a 31. augusta
Closing Dates: 28 February and 31 August

Adresa vydavateľa / Address of Publisher

VERBUM – vydavateľstvo KU; Hrabovská cesta 5512/1A; Ružomberok 034 01; Slovak Republic; <<http://uv.ku.sk/>>; E-mail: verbum@ku.sk
tel. č.: +421-44-43 04 693

Adresa redakcie / Address of Editorial Office

Redakcia časopisu Kultúrne dejiny; FF KU; Hrabovská cesta 1; Ružomberok 034 01; Slovak Republic; <<http://kulturnedejiny.ku.sk/>>
E-mail: kulturnedejiny@ku.sk
tel. č.: +421-44-43 22 708, kl. 426

Redakcia / Editors

Jaroslav Nemeš, David Papajík (vedúci redaktori / Editors in Chief), Michal Marták (výkonný redaktor / Executive Editor), Marek Babic, Miroslav Hufka, Štefan Kucík, Peter Šoltés (redaktori / Editors)

Redakčná rada / Editorial Board

Ivan Chalupský, Rastislav Kožíak, Pavol Labuda, Pavel Marek, Jaroslav Miller, Vincent Múcska, Peter Olexák, Anna Pobóg Lenartowicz, Andrea Pokludová, Jana Skladaná, Michal Slivka, Rado-mír Vlček, Peter Zmátlo

Nevyžiadané príspevky sa nevracajú. Všetky autorské práva sú vyhradené. Rozmnožovanie textu alebo jeho častí v akejkoľvek podobe je možné len s predchádzajúcim súhlasom vydavateľa. / Not commissioned papers will not be returned to the authors. All rights reserved. This journal may not be reproduced in whole or in part in any form without written permission from the publisher.

Štruktúra KD / Structure of KD

Štúdie, články / Studies, Articles

V tejto rubrike sú zaradené štúdie, ktoré prešli dvojitém nezávislým recenzným konaním (platí to o všetkých príspevkoch v časopise). Príspevky v češtine, slovenčine alebo poľštine musia mať anglický abstrakt a resumé. Nutný je pôvodný výskum, resp. inovatívny prístup k skúmanej problematike.

Diskusie, polemiky / Discussions, Polemics

V tejto časti sú uverejňované vedecké alebo odborné príspevky polemického charakteru. Na nej je možné v ďalšom čísle prednostne reagovať. Obsah príspevkov nemusí byť zhodný so stanoviskom redakcie.

Pramene, preklady / Sources, Translations

Publikovanie historických prameňov v ich pôvodnom jazyku alebo v ich preklade, tiež edície pôvodných literárnych textov.

Rozhovory / Interviews

Ide o rozhovory so zaujímavými osobnosťami z odbornej alebo aktuálnej témy.

Recenzie / Reviews

Recenzie vybraných publikácií.

Anotácie, nové knihy / Annotations, New books

Informácia o vydaní literatúry, anotácie najvýznamnejších prác súvisiacich s tematikou časopisu. Cieľom je vytvoriť základný kultúrno-historický prehľad.

Správy, referáty / Brief notices

Správy zo zaujímavých akcií, konferencií, referátov a prehľadov.

Internetové odkazy / Web links

Rubrika o zaujímavých internetových adresách k téme nielen kultúrnych dejín.

Vyhlasenie o publikačnej etike a nečestnosti / Publication Ethics and Malpractice Statement (see especially pp. 169–170).

Fotografie na obale časopisu, obr. 1-5:

ASSISI (IT), Chiesa di San Damiano, pôvodne románsky kostolík z 12. storočia spájaný so životom sv. Františka a sv. Kláry. Na fotografiách sú zobrazené detaily bronzového reliéfu s názvom „Chod a oprav môj dom“. Foto: Jaroslav Nemeš

Spis *Lectio principum* - jeden z prameňov k formovaniu etického myslenia na Slovensku v 17. storočí

Erika Brodňanská - Adriána Koželová (eds.)

The *Lectio principum* Treatise - One of the Sources of the Formation of Ethical Thinking in 17th Century Slovakia

ABSTRACT: Johann Weber, a pharmacist and reeve of the town of Prešov, reveals in the prologue of his treatise *Lectio principum* (1665), belonging to the genre of the "mirrors for princes", the causes and circumstances of the origin of the treatise and emphasizes the importance of educating youth for the good of the city and the country. In order to achieve this aim, he uses the techniques typical for the genre of exemplum. Through storytelling and setting examples to follow, he encourages rulers to cultivate Christian virtues, morality, and respect for the laws and the superiors. The prologue of the treatise is a demonstration of values that the author attempts to bequeath to future generations active in the field of politics and state ruling at various levels.

Keywords: Hungary, history, 17th century, historical sources, Johann Weber, mirrors for princes, prologue, exemplum, ethics

Šestnásťte storočie v Európe je možné, okrem iného, charakterizovať aj snahou humanistických učencov o morálnu očistu náboženského a spoločenského života. Za jeden z prostriedkov na jej dosiahnutie považovali diela venované problematike vládnutia, ktoré mali ambíciu nasmerovať život a konanie vládarov tým správnym smerom.¹ V druhom decénií sa tejto problematike venovali hneď traja autori - Thomas Morus, Niccolo Machiavelli a Erasmus Rotterdamský.² V druhej polovici 16. storočia sa so sociálno-filozofickou koncepciou vládařských cností stretávame aj

¹ NAGY, Imrich. Princeps Christianus a kráľ Utopus. Porovnanie predstáv Erazma Rotterdamského a Tomáša Mora o ideálnom vládařovi. In *Flores scholarium. Sborník z konferencie ve Šlapanicích u Brna* 22.-23. 3. 1999. Eds. Jana Nechutová, Drahomíra Baránková. Brno : Masarykova univerzita, 1999, s. 93.

² NAGY, Imrich. Machiavelli a Erasmus Rotterdamský - jeden konfrontačný pohľad na dvoch humanistov v kontexte Európy prvej tretiny 16. storočia. In *Acta historica Neosoliensia*, 9, 2006, s. 213. K problematike pozri aj GLUCHMAN, Vasil. Reflections on morality in Renaissance thought. In *Ethics & Bioethics (in Central Europe)*, 5, 2015, č. 3 - 4, s. 131 - 133. Neustálu aktuálnosť Machiavelliho a Erasmových názorov na ideálneho vládařa a jeho morálne postoje svojim spôsobom dokazuje V. Gluchman, keď aplikuje ich modely na osobnosti slovenskej politiky približne od polovice 20. storočia do súčasnosti (GLUCHMAN, Vasil. Professional Ethics of Politicians in Slovakia. In *Ethics & Bioethics (in Central Europe)*, 1, 2011, č. 1 - 2, s. 44 - 47).

v diele slovenského humanistického básnika Martina Rakovského,³ ktorého rozsiahla básnická skladba *De magistratu politico* (O svetskej vrchnosti) vyšla v roku 1574 v Lipsku.⁴ Na území dnešného Slovenska vyšlo dielo takéhoto zamerania až takmer o sto rokov neskôr. Napriek tomu, že v 17. storočí tu bolo vydávanie vedeckých politických vydání viac-menej náhodné, resp. lokálne,⁵ v Brewerovej tlačiarne v Levoči bola v rokoch 1662 – 1668 vydaná politická trilógia, ktorej prvé dve časti sú vladárskymi zrkadlami.⁶ Ich autorom je významný prešovský lekárnik a lekár, neskôr tiež richtár, Ján Weber (1612 – 1684).

V druhej časti trilógie, v spise *Lectio principum* (Kniežacie čítanie) z roku 1665, označuje umenie dobre vládnuť, spravovať mesto či štát za kráľovnú všetkých ostatných umení a vied. Snaží sa varovať

mládež aspirujúcu na popredné miesta v správe pred nástrahami, ktorým neraz podľahli aj tí najlepší správcovia a vladári. Opiera sa o bohatstvo odkazov na Bibliu a na diela antických autorov, pričom často vôbec neuvádza pramene, z ktorých čerpá.

Tento trend vykazuje i predslov *Kniežacieho čítania* a svojím spôsobom reflektuje polonáboženský a polosvetský charakter odbornej prózy baroka.⁷ Literárna produkcia v tomto období zosilnila svoje náboženské zameranie, no z hľadiska myslenia sa nevrátila do stredoveku, ale rozvíjala impulzy, ktoré priniesla do začiatku európskeho novoveku renesancia.⁸ Ján Weber nebol, v súčasnom zmysle slova, originálnym autorom. V používaní príkladov i v štruktúre a obsahu prológu sa pravdepodobne inšpiroval inými autormi,⁹ no jeho text neodporuje duchu doby. Odkrýva príčiny

³ GLUCHMAN, Vasil. Reflections on morality in Renaissance thought. In *Ethics & Bioethics (in Central Europe)*, 5, 2015, č. 3 – 4, s. 133 – 135.

⁴ ŠKOVIERA, Daniel (ed.). *Latinský humanizmus*. Bratislava : Kalligram, 2008, s. 416.

⁵ LICHNEROVÁ, Lucia. Prínos prešovského lekára a lekárniky Jána Webera do tlačenej produkcie 17. storočia na Slovensku. In *Studia Bibliographica Posoniensia I/2008*. Bratislava : Univerzitná knižnica, 2008, s. 135.

⁶ HARGITTAY, Emil. Die Fürstenspiegel in Ungarn im 17. Jahrhundert. In *Berliner Beiträge zur Hungarologie*, [online], Band 6 (1993), s. 63. Dostupné na internete: <http://www.epa.hu/02300/02398/00014/pdf/EPA02398_BerlinerBeitrageZurHung_06_057-074.pdf> [3. 2. 2017]

⁷ MINÁRIK, Jozef. *Dejiny slovenskej literatúry 1*. Bratislava : SPN, 1985, s. 216.

⁸ ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry I. (9. – 18. storočie)*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2002, s. 233.

⁹ BRODŇANSKÁ, Erika. Stret antiky a kresťanstva v prológu politickej príručky Jána Webera *Lectio principum*. In *Sambucus XI. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2016, s. 117.

a okolnosti vzniku spisu, pričom kladie dôraz na vyjadrenie potreby vzdelávania mládeže pre dobro mesta i krajiny.¹⁰ Weberov prológ je napodobeninou, v ktorej legitímne použil nesporné autority.

Už stredovekí autori sa netajili tým, že ich práce spočívajú na napodobnení starších autorít, a to tak kresťanských, ako aj antických. Dôležitými princípmi stredovekej intelektuálnej tvorby bolo *imitatio* a *aemulatio*, napodobnenie a súperenie. Veľmi veľa stredovekých diel je tak plných nepriznaných citátov zo starších autorov, teda citátov bez uvedenia ich pôvodcov.¹¹ Aj neskôr, v dielach humanistických autorov, sa možno stretnúť s doslovnými citátmi, parafrázami s rôznym stupňom formálneho uvoľnenia voči originálu, či spojeniami frazeologického alebo lexikálneho charakteru, ktoré môžu a nemusia mať topický charakter.

Rozličné sú tiež ich vzťahy k pôvodnému textu a funkcia. Tá sa môže pohybovať od stavebnej cez dekoratívnu, aluzívnu až po vzdialenú reminiscenciu, ktoré už ani súdobý čitateľ nemusel identifikovať ako výpožičku.¹²

Weber používa v prológu techniku charakteristickú pre *exemplum*. Ide o krátky epický žáner, ktorý sa vyskytoval napr. v stredovekých kázňach. Prostredníctvom rozprávania príbehu boli poslucháči či čitatelia nabádaní ku kresťanským cnostiam, k mravnosti, k úcte voči zákonom i voči nadriadeným. Najpríznačnejšia charakteristika *exempla* je podľa F. Brava vyvážené prepojiť umenie vyučovať a umenie rozprávať. Počnúc 13. storočím *exemplum* využívajú profesori, rečníci, moralisti a mystici s cieľom exemplifikovať svoje diskurzy integrujúc do nich rôzne typy anekdot, krátkych historiek, historických rozprávání a legend. Sú sakrálného alebo profánneho pôvodu a pochádzajú rovnako z východných, ako aj zo západných prameňov. V stredovekom didaktickom diskurze v tomto ohľade niet

¹⁰ Problematike úvodov v spisoch z obdobia baroka sa venovala už Katarína Karabová. Na *Literárno-historickom kolokviu III. (Barok)* organizovanom Slovenskou akadémiou vied v januári 2015 konštatovala, že z autorských úvodov k dielam sa často dozvedáme viac o okolnostiach vzniku knihy, ale aj o predchodcoch, ktorí sa už téme venovali. Za jeden z najčastejších motívov označila práve vyjadrenie potreby vzdelávania mládeže a národa pre dobro krajiny, okrem neho však i potrebu poznania domácych dejín, záujem pokračovať v stopách konkrétneho autora, snahu o skompletizovanie dejinných udalostí či obavu zo zabudnutia významných činov a osobností.

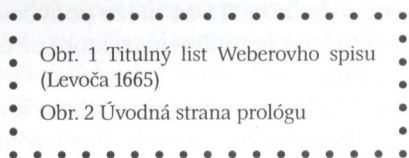
¹¹ NECHUTOVÁ, Jana - STEHLÍKOVÁ, Dana. *Stručné dějiny latinské literatury středověku*. Praha : Arista and Baset, 2013, s. 12.

¹² BALEGOVÁ, Jana. *In ilicis umbra... Ján Bocatius ako elegik*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016, s. 65.

obmedzení. Funkcia exempla je bytostne moralizujúca a edukačná.¹³ Weberov úvod teda nápadne pripomína exemplum, minimálne ho možno považovať za autorov inšpiračný zdroj. V súlade s technikou exempla a s dobovými zvykmi koncipovania štúdií podobného typu neuvádza autorov, necituje, neodkazuje na presné zdroje. Autor cielene a premyslene ilustruje takými príkladmi, ktoré sa extrémne hodia do prostredia politiky. Úvod vo forme exempla je v tomto prípade mimoriadne kompatibilný s vladárskym zrkadlom, ktoré nasleduje.

Weberovým cieľom bolo moralizovať a výchovne pôsobiť na budúcu vrchnosť mesta Prešov. Už v predhovore je evidentný jeho apel na etiku. Pre ilustráciu uvádzame jeden z výstižných príkladov: u Ptolemaia, vládcu Egypta, na dvore ktorého sa zišli vyslanci z rôznych končín sveta a predstavili základnú charakteristiku svojich vlád, predkladá recipientom vzor vládcu, ktorý si ctí cudzincov, neodsudzuje ich zvyky a nenazeral na nich z pozície etnocentrizmu. Mladým, pre ktorých spis pripravil, kladie nepriamo na zreteľ, aby sa nestávali len miestnymi politikmi s obmedzeným pohľadom na svet, ale snažili sa dosahovať kvality politikov svetového rozmeru. Apelatívna funkcia úvodu je nepopierateľná, viditeľná, priam násutojčivá.

Kompletný preklad prológu Weberovej príručky *Lectio principum* je ukážkou hodnôt, ktoré sa autor snaží vštepiť budúcim generáciám pôsobiacim v oblasti politiky a riadenia štátu na rozličných úrovniach. Prológ ohlasuje sústavu mravných noriem, zásad a princípov politického správania, ktoré autor považuje za primerané a rozpracúva ich v samotnom texte spisu.

[PROLOGUS]

Lectio Principum, hoc est Politica manuductio, quo pacto juveni gubernatori christiano, verae juxta pietatis ac virtuosae vitae, laudabilisque regiminis ratio praemonstrari commode queat. Conscripta per Johannem Weberum Sacrae, Caes: Reg.que Majest: per Hungar: superiorem Pharmacopoeum perpetuum et Medicum Ordinarium, hoc tempore Regiae Libque Civitat: Epperiensis Judicem. Leutschoviae: Typis Haered: Brev., Anno M.DC.LXV.

Perquam Generosi, Amplissimi, Circumspecti, Consultissimi ac Prudentissimi Do-
mini, Domini.

Inter tot tamque varias et nobilissimas artes ac scientias, quae, humanis quantum penetrari sensibus potest, divino interveniente auspicio, necnon sapientiae

¹³ BRAVO, Federico. Arte de enseñar, arte de contar. En torno al exemplum medieval. In *La enseñanza en la edad media : X Semana de Estudios Medievales*. Nájera 1999. [online] Dostupné na internete: <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=485>> [3. 2. 2017], s. 304 - 306.

cultorum indefesso studio, vigilantique diligentia, jam ad fastigia, et ad supremum usque gradum provectae, quaeve ad promovendam temporalem pariter atque aeternam hominum salutem, proficuae judicantur et necessariae, sunt praecipue tres difficilimae, utilissimae, ac eapropter etiam rarissimae, eleganti isthoc metro comprehensae: *Nosce Deum: dignosce homines: sed Te prius ipsum.*

Quidnam Dei hominumque praestet cognitio, quantumve in ea momenti positum sit, data opera non edisseram; sed *Nosce Teipsum* duntaxat, qua potero verborum parsimonia perstringam.

Haec Notitia, uti seipsum cognoscat homo, aut ut illud, *Tu quis es?* diligenter studeat ac usu tandem exprimat, supra modum necessaria atque utilis est.

Ethnici sapientiores, de hocce dicterio, *Nosce Teipsum*, judicabant, caelo id de lapsum, et ab ipso Deo dono oblatum hominibus esse, pro divino illud verbo habentes.

Cum enim prudentes Romani, insignem quondam Legationem ad magnum illum Gentilium Deum Apollinem misissent, consulturi eundem et sciscitaturi: Quid facere illos oporteat, ut eorum Subditi regantur in pace, ipsique universi in indesinenti conserventur felicitate? hoc responsi ad gravem hanc quaestionem domum asportarunt.

Nosce Teipsum, et, Ne quid nimis.

Sane Oraculum isthoc, meo quidem qualicunque iudicio, bene et multum est locutum. Quodsi enim curriculum praeteritorum modernorumque temporum ac hominum, omnibus sensibus ultro citroque circumspiciamus, veluti manibus palpan-do experiemur, communem alicujus Reipublicae salutem, in hoc fundatam esse, ut seipsos cognoscant singuli, nec arroganter quicquam aut justo plus moliantur: et quod Sacerdotum, Principum ac Subditorum nulla alia de causa, tantopere confundatur et distrahatur ordo, quam propter praesumptionem et arrogantiam, quae in omnibus summis imisque Statibus, optimo in flore, aestivo pariter ac hyberno tempore perstitit, viret adhucdum, neque marcescet prius, quam universa caro sortiatu finem. Si enim seipsum perlustraret quivis, et, quis fit? cognosceret; quilibet etiam suo in statu, vocatione atque officio, in sua vita ac negotiis, decenter sese gereret: inde ordo egregius, et hinc prosperitas succresceret.

Plutarchus narrat, Ptolomaeum Regem, septem diversis e Provinciis Legatos, quodam tempore hospites excepisse, eosque liberalissime et Regio prorsus apparatu tractasse. Cum igitur durante prandio colloqui mutuo incepissent, quaenam Regio utilissimas habeat Leges, moribusque sit laudatissimis? Is, qui Romanis a Legationibus erat, ista protulit: Romae et Tempa omnium maxime honorari, et Magistratui promptissimum praestari obsequium.

Legatus Carthaginensis dixit: nec Nobiles illic pugnando, nec populum laborando, nec Philosophos informando defatigari unquam.

Siculorum vero Interpres asseruit: *Justitiam* ibi assidue administrari, amari veritatem, odioque haberi superbiam.

Rhodus eo nomine suam *laudabat Regionem*: quod Senes in ea sint admodum graves, Juvenes pudici et *Mulieres taciturnae.*

Atheniensium Legatus ait: *nec divites versutos*, nec ociosam plebem, nec rudes Gubernatores ibi tolerari. *Lacedaemoniorum* Legatus hanc Regioni suae appendit

hederam: quod nullum ibi regnet odium; alterum enim aequalem esse alteri: nullus avaritiae relinquatur locus; cum omnia ipsis sint communia: nullum ibidem feratur ocium; cum quilibet vocationis suae laboribus diligenter incumbat.

Denique Sicyoniorum Legatus haec adjecit: quod nulli ibi admittantur homines peregrini; cum consuetudines atque vestes peregrinas adferant secum: quod ineptos Medicos patiantur nullos; siquidem hi sanos tantum conficiant: nec ullos laxioris conscientiae Advocatos ac Oratores probent; cum hi injustas solum causas et actiones claudicantes tueantur.

Cum igitur Ptolomaeus Rex isthaec omnia audivisset, sequentia reposuit: omnes eos tam insignes habere Leges atque mores, ut ea, quantum in se est, nec mutare in melius, nec ullas anteferre aliis sciat.

Si nostris hisce temporibus, omnium Regnorum, Regionum, Provinciarum locorumque Legati, universalem aliquam instituerent congregationem, ac pari ratione disputando, locorum suorum ingenia, Incolarum item mores, vitam et consuetudines, verbis minime fucatis, depingerent; plura omni procul dubio facinora puniendae, quam laudandae virtutes, deprehenderentur. Multi namque homines studiis sese mancipant, ac ad summa usque scientiae boni et mali ascendunt culmina; nihil tamen opere ipso exprimunt, sed in nuda rei notitia quiescunt, aut ad offensionem atque jacturam proximi ea utuntur, tantum abest, ut illud, *Nosce Teipsum*, exerceant, licet alias istud, Thaletis iudicio, res sit omnium utilissima; et alterius cujusdam Philosophi, omnium maxima ac summa, qui ad mensam Philippi Macedoniae Regis, plurimis aliis civili Sapientia conspicuis, inter se disputantibus, quaeenam sit rerum in Orbe existentium maxima? et eorum quidem uno Coelum, altero Solem, tertio Aquam, aliis alias res pro maximis habentibus, libere confessus: Nil, inquit, aliud in humanis rebus est magnum, quam animus seipsum noscens, et magna despiciens.

Quin et Sanctorum Ecclesiae Doctorum nonnulli, *noscere seipsum*, maximam esse scientiam sunt arbitrati. Ideo Bernhardus: etiamsi, inquit, omnia scias mysteria, quam lata sit terra, quam altum Coelum, quam profundum mare; si teipsum nescias, absque fundamento aedificanti similis futurus es; id enim non aedificii, sed ruinae auctor est: quicquid extra te extruxeris, idem erit, quod converrendo aggestus pulvis grumus, quem ventus dissipat. Beatus iccirco ille homo est, qui seipsum potest cognoscere, et contemnere, ut aut laudibus sese evehat, aut maledictis afficiat. Qui namque sibi ipsi displicet, is Deo placet; et qui sibi ipsi vilis est, Deo est quam commendatissimus.

Philosophorum quidam fornicem olim extruxerat, cujus superliminari grandiori inscripserat caractere: *Philosophia venalis*. Cum igitur dives quidam Nobilis, forte praeteriens, epigraphen illam observasset, fornicem ingressus, Philosophum enixe petiit, dignaretur sibi mercium suarum Philosophicarum vendere quippiam. Philosophus schedam ipsi extemplo porrigit, cui inscriptum erat: *Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem*, ducentis illam florentis aestimans.

Ridicula quidem haec res Nobili visa, tantundem tamen pecuniae, quanti licuit, numerat. Et quia tam caro dicteriolum isthoc redemerat, subinde illud habuit in ore. Venit interim ad Chirurgum quendam, numerosa pecunia instructus. Quod ubi comperisset Chirurgus, cogitabat, pecuniae desiderio incensus, radendum inter,

jugulum illi Nobili incidere. Et cum propositum suum jam deducturus in effectum fuisset, forte fortuna protulit Nobilis: *Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem*. Hinc tantopere exhorruit Chirurgus, ut novacula sua e manu exciderit, non aliter sentiens, quam quod Nobilis ille, sceleratam suam intentionem habeat perspectam. Atque sic cariore empta precio sententia, vitam Nobilis illius prorogavit.

Non minoris sane illud *Nosce teipsum* est aestimandum. Quamobrem Chilo, unus e septem Sapientibus, speculum in suis Insignibus gessit, cum hac Inscriptione: *Teipsum intueri et speculari*. Hinc ii, qui Delphis erant, tam reverenter dictum hoc habebant, ut illud Templi vestibulo magnis aureisque literis inscribendum curaverint.

Quemadmodum vero dicitur vulgo, quod, quanto res aliqua fuerit nobilior, tanto subtilius crescat, sit quae rara postea in terris avis: ita quoque cum suiipsius cognitione comparatum est; licet alias tantopere sit necessaria atque utilis, ut in ea, ceu meta, piae vitae ratio consistat, e qua felicitas deinceps, benedictio, pax, laetitia et tranquillitas in Regno, ac denique optatus etiam finis sit exspectandus; nihilominus tamen paucissimos, cum insigni felicitatis temporalis, aeternaeque salutis jactura, inter tam multas hominum myriades, illius cura tenet.

Diaboli sane exquisitum hoc artificium est, qui piis quoque, cordatis et pacis amantibus ingeniiis, quae eo solum collimant, quomodo Deo, bona item et Christiana Conscientia suo proximo, ad ejus commodum atque emolumentum sincere serviant, et communem Reipublicae salutem, auxilio suo conservent, omnes vias et semitas, omnem aditum et orbitam praecludere, eosque in cursu ad virtutis metam infeliciter impedire, diligenti studio conatur, donec eo rem perducatur, ut Martialis hic Mundus, mox hoc, mox illud Regnum atque Regionem, communi alicui bello implicari sinat. Prout immisericordis illius Martis furor, jure Libertatis sibi propriae, in nostros quoque, proh dolor! fines irrupit, et rubarum tympanorumque clangore ac armorum strepitu, totum Hungariae solum commovit, trepidatione ei injecta; imo in tantam miseriam et afflictionem deduxit, ut si Argus (qui centenis dotatus oculis commento Poëtarum est) in celsissimo totius Hungariae monte Carpato sedeat, et ex eo ipso, ceu divino quodam oculo, conatus belli intueatur, pauciores tamen longe haberet oculos, ac ad maximam hanc calamitatem et miserandum afflictissimae Patriae nostrae statum ejusdemque Incolas, sufficienter deplorandos requirerentur, adeo ut commodissime dici nunc possit:

O Hungaria! quomodo cecidere Heroes tui?

O Hungaria! quomodo consumpta pulchritudo tua est? quomodo avecti tui thesauri? quomodo vigor ille tuus in terram excussus? quomodo abalienata moenia atque propugnacula? quomodo crudelissimus ille Christianorum hostis, innumeram populi Incolarumque tuorum multitudinem violenter imminuit?

O Sanctum Regnum! quomodo tantopere profanatum es?

Quando tandem desines o Mars, dilectam nostram Patriam Nationis Hungariae, quae multis interemptorum, abductorum et ad incitas redactorum Christianorum millibus maxime diminuta est, ulterius adhuc premere, et indesinentibus caedibus, incendiis atque rapinis, ipsam ei solitudinem et barbaricam feritatem induere?

Et quanquam, pacis ille Deus, qui cohibere atque reprimere bella potest, vergente veteri anno, pacis aurae radios, manu altera ostenderit nobis, nos a servitute

Martis liberando; denuo tamen, sinistro quidem brachio, justissimae irae suae scopas apprehendit, nobisque per inusitatum illum ac vastae magnitudinis Cometam, quem ipsis Idibus Decembr. notavimus primum, iterum iterumque minatur.

Cogitanti mihi miserabilem hanc rerum conditionem, quae ob incrementa belli et devastationem Regionis, multos manet, quaeve omnes Status tenebricosa quadam nube operuit et contextit, visum erat, in depositione inquietissimae, et ob Rempublicam necessitate pressam, operosae admodum Provinciae, curis intexti Judicatus, qui a Deo, et electa laudabiliter Communitate, Regiae hujus Liberaeque Civitatis Eperiensis, rite administrandus, creditus erat mihi, temporis, non absque praevia consideratione, habere rationem, ac eapropter Sermones mei Valedictorii, juxta laudabilem a Majoribus nostris institutam ordinationem, et ad praesentem usque temporis articulum exercitam consuetudinem, Materiam sumere e libro Prophetiae, ejusdemque 24. Capite, celeberrimi Prophetae Esaiae, ubi Spiritus Sanctus haec verba consignavit: *Ecce Dominus evacuabit terram et desolabit eam, et evertet faciem ejus, et disperget habitatores ejus. Et erit sicut populus, sic Sacerdos, et sicut Servus, sic Dominus ejus, et sicut Ancilla, sic Domina ejus, sicut emens, sic ille, qui vendit, sicut qui mutuuum dat, sic is, qui mutuuum accipit, sicut qui repetit, sic qui debet. Evacuabitur et spoliabitur terra, Dominus enim locutus est verbum hoc. Luxit et defluxit terra, et infirmata est altitudo populi terrae. Et terra infecta est ab habitatoribus suis. Quia transgressi sunt Leges, mutaverunt jus, dissipaverunt foedus sempiternum.*

Hunc Sermonem, alligatus quippe tempori, mensuraque ejus circumscriptus, exigua oratione et brevioribus verbis, prout requirebat occasio, sum persecutus, ita, ut haud obscure eo ipso significaverim, Me, ut is, (si vitam longiorem et gratiam suam concesserit Deus) publicis vulgatus typis, omnium oculis subjiatur, animum induxisse: hac tamen ratione, ut ea quidem, quae dicta sunt, in papyrum conjicere, gratiam vero et loquendi formam, qua prolata ea erant, cum aliquo communicare, ejusdemque eum facere participem, neutiquam fuerim pollicitus. Illa enim efficacia, quam lingvae in dicendo largitur Deus, calamo impertiri haud potest.

Asclepius inter Argivos, Demosthenes inter Athenienses, Aeschines inter Rhodios, et Cicero inter Romanos, non dicere solum excellenter potuerunt; sed omnium quoque in orbe Oratorum erant famigeratissimi. Hi nullam prorsus Orationem, publice habitam, scriptis mandare volebant: dicebant enim, se gloriam illam, quam perorantibus largita erat lingua, nullo modo pennae transcripturos. Quantum namque delineationem inter et ipsam domum, Ideam inter et aedificium, Figuram inter et figuratum, naturale inter et repraesentatum interest: tantum etiam interest inter Sermonem, in Concione aliqua habitum, et id, quod e scripto deinceps perlegitur. Scriptum enim legere, recreat oculos, et movet Cor: viva autem vox, quae gravitatem asserit, medulas atque ossa hominum penetrat.

Cum itaque re ipsa, promissis meis satisfactorius, manum admove re operi inceperissem, privatasque cogitationes, post multifarias Officii mei functiones, dictam in materiam direxissem; omnem praeter opinionem, et id, quod cogitando concluderem, Galeni, celeberrimi illius Medici, verba incidere mihi, qui quodam in loco sic ait: *Medicus praeservans curante nobilior est. Nam Turpius ejicitur, quam non admittitur hospes.* Medici namque officium in curando et praeservando consistit, ut nempe aegrotos curet, et sanos praeservet.

Quia ergo jam ante Biennium *Regentum in Speculo*, morbos quasi malosque affectus, secundum numerum et ordinem praecipuorum Imperatorii Corporis membrorum, juxta cum eorundem Cura ostendi, in quos multi Gubernatorum infeliciter prolapsi, sui quoque Imperii curram, in profundum post se variarum incommoditatum limum protraxere; integrum erat mihi, continuas inter Officii operas, pro exigui admodum fuffurati temporis ratione, praesens hoc opus, sub *Principum Lectionis* nomine, praeservantis loco, contra multicipites morbos, qui plerosque summos et imos Magistratum gerentes Viros, omnibus honoris, existimationis, honestaeque famae encomiis denudarunt, imo enecarunt prorsus et examinerunt, absque ullo aliorum peritorum eruditorumque praejudicio, adornasse: et, non quidem laureolam aliqua honoris cupidine eo ipso quaerendo, aut, protervo quodam ausu Excellentes, Nobilissimos et Prudentissimos Viros, totoque celebratas orbe Personas, quasi informando et quippiam docendo, quod illi, partim didicerunt ab aliis, partim ejus notitiam habuerunt ante, atque sic modum et ordinem iis gratis et frustra praescribendo; sed communi litando usui, et praecipue quidem dilectis Civitatis nostrae Filiis, quibus, summus ille Zebaoth, qui Principes constituit et deponit, successu temporis in justa illorum aetate, Regimen forte Patriae est demandaturus, in unum collegisse. Fecique id modo atque exemplo Sancti Johannis Evangelistae accommodare me volens, qui primam suam Epistolam Adolescentibus quoque inscripserat: imo ipsiusmet Christi, qui tantopere parvulos sibi commendatos prae caeteris aliis habuit, ut dixerit, eum, qui parvulorum quempiam in suo nomine susceperit, ipsique boni aliquid praestiterit, sibi id praestare.

Cum ergo meum hunc qualemcunque laborem, pertinaci interveniente studio, domesticae solum Juventae incrementis aptaverim, necesse non est, ut oculos et cogitationes meas in quatuor mundi plagas vertam aut dirigam, cui scilicet eundem utilissime omnium praesentare, dedicare et offerre queam; sed initio statim apud me concluderam, consultum id fore existimans, Me eum impendere melius non posse, quam, si carissimorum illorum liberorum et Filiorum, partim naturae, partim curae Parentibus, vestris nempe Generosis Amplissimis atque Prudentissimis Dominationibus, non eas informandi studiorum sed immortalis recordationis atque memoriae causa, eum tribuam et consecrem; praecipue (ut nullam Argumentorum aliorum mentionem faciam) ob convenientem Respectum et venerabundam Observantiam, ceu Collegarum Regiminis et primariorum carae istius Civitatis nostrae membrorum, cui Ego debita gratitudinis ergo, indesinentibus Officiis, quae ad ejus incrementum, pacem, defensionem et ampliacionem, et uno verbo dicendo, ad ejus commodum, utilia fore viderentur, obstrictus obligatusque sum, et tanto quidem opere, ut non minori incolumitatem ejus et emolumentum, atque meam ipsius vitam et salutem amore prosequar. Ideo quam maxime nunc, cum ii Me juxta Dei voluntatem, pro Capite nec non supremo honoris, bonorum ac prosperitatis suae vigile delegerint, pro virili mea, proque donorum, auxilii et benedictionis a maximo Coeli Terraeque Principe susceptorum ratione, eo solum in omnibus meis functionibus collineo, ut inde omnium Statuum, omnium Nationum, omnium Civium et omnium Incolarum tranquilla, benedicta, commoda et optata prosperitas succedat, omnesque ii in pace atque gratia permanere queant.

Plinius in quadam Epistolarum suarum ad Fabatum scribit, Pyrrhum Regem Philosophum quendam sciscitatum fuisse, quatenus esset omnium pulcherrima atque optima in Orbe Civitas? ad quam quaestionem hoc ipsi Philosophus respondit: Omnium, inquit, pulcherrima et optima Civitas est Molerda, Oppidum quoddam Achajae, in quo non plures, quam 2000 domus sunt, moenia ex ipsis lapidibus nigris exstructa, Senatores vero omnes Cygneis ornati capitibus. Ulterius porro agebat hic Philosophus: Infelix, inquit, Tu, o Carthago es! Infelix Tu o Numantia! Infelices vos o Athenae! Ea tamen ducimini opinione, quasi Vos omnium pulcherrimae optimaeque in mundo essetis Urbes; Ego vero id pernego: video namque a Juvenibus Vos et imprudentibus Consiliariis regi.

Dum nostram hanc Civitatem Eperensem, ejusdemque commoditatem, penitus intueor et expendo, comperio sane et comperiri id quilibet potest, eam cum supra dicta Civitate Molerda, quantum bonum Ecclesiarum Scholarumque ordinem, necnon Regiminis Politici constitutionem attinet, (quod cum fundamento veritatis ipsi quidem ad debitam gloriam, nullo modo autem ad cuiusquam placitum, in lucem proferre audeo) communionem quandam habere, adeo ut in eo jam ponenda sit opera, quomodo ea in tali statu deinceps quoque apud Successores etiam, continuo et constanter conservetur.

Haec vero Ars, quam quis Reginam aliarum omnium Artium et Scientiarum, absque omni simulatione dicere ausit, non in Nundinis Civitatum venditur, non in vanis conversationibus et colloquiis, non in otiosa vita, non in Tabernis ac Diversoriis acquiritur, neque ob amicitiam haereditate accipitur; sed a doctis, sapientibus ac intelligentibus Viris experimento addiscitur, ac in melioris notae libris reperitur, quippe, qui viam ostendunt nobis, Deum recte timendi et honorandi, eique recte serviendi, quin et ad securitatem et Pacem publicam, Corporis item et animae perveniendi.

Plutarchus scribit, Alexandrum Magnum, Heroicis Virtutibus suis (quibus, partim industria Aristotelis sui Praeceptoris, in tenera adhuc aetate sua, erat assuefactus, partim eas e scriptis Homeri, quem ille quidem oculis corporeis nunquam viderat, tanto tamen Iliadem atque Ulyssaeam ejus amavit opere, ut eas viatici loco secum vexerit, hauserat) auctorem Hyrcanis a se devictis extitisse, ut vagis libidibus dicerent vale, Conjugiumque susciperent: ut Arachosii laboribus atque Agriculturae operam impenderent: ut Sogdiani Parentes suos amplius ne interimerent: ut Persae proprias suas Matres majori longe honore prosequerentur, neque lasciviam cum iis exercerent: ut Indi Graecorum deos reciperent: utque Scythae defunctos suos non amplius devorarent, sed sepelirent: ita quidem, ut Alexander suo quantumvis maximo furore, non tam insignem hostium numerum trucidarit, quantas solertiae suae auxilio, easque feras et asperitate quadam notatas regiones et homines disciplinae subjecerit, et ad frugem perduxerit.

Praecipuus quidam Historicus scribit, hunc aliquibus in locis, in quibus Scholae bene erant constitutae, morem fuisse, ut in Festo Scholastico, non Episcopus tantum, juxta cum aliis, qui Doctorum instar, Theologorum, Medicorum, Jurisconsultorum, Reipublicae Gubernatorum, Senatorum; sed Murariorum etiam, Fabrorum lignariorum, Piscatorum, Coriariorum, Tinctorum, Fabrorum ferrariorum; Bibliopaeorum, Navium Architectorum, Vitriariorum, Sutorum, Sartorum, Serariorum etc. vestiti erant, circumducerentur: omnis namque generis Opifices, suppetias ferre

Scholis oportet, omnia item Artificia Scholis indigent, eque Scholis omnis generis prodeunt Opifices: cum non omnes ad Doctoratum aspirent aut Magisterium; sed hoc saltem nomine frequentent Scholas, ut lecturam minimum scribendique rationem perdiscant.

Hinc ille, non antiquitate solum, sed fama etiam celebris Ludimagister, Valentinus Trocendorffius, in more habuit, ut, Scholam ingressus, Scholasticos ceu Doctores, Magistros, Rerumpublicarum Gubernatores, Artifices, Opifices et Subditos, salutaret.

Cum his ad vos me converto, dilectissimi, Inclytae Civitatis istius, quae Parens vestra est, Filii! Vos Imperii Tirones! postquam Deus in Reipublicae gubernatione supra alios homines Vos extulerit, felicitatem Patriae haereditate acceptam magni aestimate et hancce duntaxat sectemini metam, ut vestrorum nempe Parentum benedictionem, vestros ad posteros propagare queatis. Conservate praecepta Parentum vestrorum, (prout Salomon Rex ille Sapientissimus hortatur) et ne dimittite Legem Matris vestrae. Ligate ea in corde vestro jugiter, et alligate gutturibus vestris: imo ligate ea in digitis vestris, et scribite in tabulis cordis vestri. Fugite turpissimum ingrati Cuculi exemplum, qui (juxta Interpretum Naturae Descriptionem) pro fotu et educatione, Matrem suam praemii loco deglutit; ne et Vos Civitati huic Natali vestro solo, inordinata vivendi ratione, decrementum aliquod accersatis, aut eandem denique in interitum praecipitetis: sic benedictionem, quam in millia pollicitus est Deus, consequemini.

Ut igitur ab omni malo conservari possitis, effugereque id omne, quod plerique irreparabili damno senserunt, operae precium facturum me credidi, utpote, quem summus ille Deus, vestra cum Matre, hac scilicet Natalitia Civitate, ad breve tempus quasi Conjugio, aut dejurio copulavit, Vobisque in defensionis et curae Parentem praefecit, si Vobis in gratiam, in informationem, in utilitatem et emolumentum, hanc *Principum Lectionem* bono equidem animo adornarem, in qua effigiem et repraesentationem quandam invenietis Paternarum virtutum, utpote, quae ab iis supra omnia diligebantur et summo afficiebantur honore; exadversum vero probra atque scelera ibi descripta, teste vel ipso sensu, odio habebantur, et ceu aliquo anathematis fulmine percutiebantur: imo in qua res tales comprehenduntur, quae ad vitam virtuti consentaneam et laudabilem conversationem, ad conservandum avitam Reipublicae prosperitatem, quae haereditatis jure vobis obtigit, rectam viam, ordinaria media, et illustre quoddam lumen, vobis monstrare et indicare possunt, si eas vestra virtutis fueritis consecuti, et quotidiano exercitio ad praxin, juxta 31. Caput probi Judicis Jobi, revocaveritis.

Summus ille Coelorum Deus, dignetur tam Patres quam Filios juxta cum eorundem Matre, ingenti sua gratia intueri, eosque in paternam atque potentem suam tutelam suscipere: istos vegeta sanitate firmare, vita longaeva exsatiare, quin et pacem, benedictionem et prosperitatem eorundem Imperio largiri: hos ita educari secundarique sinere, ut aetatis, sapientiae et gratiae apud Deum et homines incrementa capiant, Parentum suorum vestigiis insistant, eorumque virtutes consequantur, successuque temporis suae Patriae ita praeesse queant, ut his omnibus, divini nominis honor promoveatur, Mater ipsorum, Civitas nempe, quae nascentes illos sinu suo exceperit, in tranquilla pace, indesinentibus incrementis, optatoque Statu, semper ad seram usque posteritatem conservetur.

Deus exaudiat Vos omnes in die tribulationis, protegat Vos nomen Dei Jacob! Mittat Vobis auxilium de Sanctuario, et de Sion tueatur Vos! Datum Epperies. Die Conversionis Pauli, Anno MDCLXV.

Paratissimus ad Servitia Fideque addictissimus Johannes Weber

* * *

[PROLÓG]

Kniežacie čítanie, to jest Politická príručka, ako môže mladý kresťanský vládár vládnuť v súlade s pravou zbožnosťou a tiež so statočným a chvályhodným životom. Napísal Ján Weber, stály lekárnik a riadny lekár svätej, cisárskej a kráľovskej výsosti pre horné Uhorsko, toho času richtár kráľovského slobodného mesta Prešov. Levoča, tlač Brewe- rovi dediči, roku 1665.

Premúdri, urodzení, vznešení, rozvážni a skúsení páni! Páni, medzi množstvom rôznych a vznešených umení a vied, ktoré už boli privedené k dokonalosti a dosiahli až najvyšší stupeň, aký len možno dosiahnuť ľudskými zmyslami, prostredníctvom božských znamení a zaiste i neúnavnou snahou a bedlivou ostražitosťou čitateľov múdrosti, a ktoré sa kvôli šíreniu dočasného i večného blaha ľudí považujú za osožné a nevyhnutné, sú obzvlášť tri, obsiahnuté vo vkusnom metre, tie najťažšie, najužitočnejšie a preto tiež najvzácnejšie: *Poznaj sám Boha a rozlišuj ľudí, no sám seba najprv.*

Nechcem namáhavo vykladať, v čom tkvie poznanie Boha a ľudí a koľko na ňom záleží, dotknem sa však aspoň niekoľkými slovami výroku *Poznaj sám seba*.¹⁴ Vedomost, ako človek pozná sám seba alebo ako sa snaží ono *Kto si?* svedomito dosiahnuť a tiež praktizovať, je nadmieru užitočná a nevyhnutná. Pohanskí vzdelanci o výroku *Poznaj sám seba* súdili, že zostúpil z neba, že ho daroval ľuďom samotný boh. Považovali ho za božie slovo. Kedysi totiž umní Rímania poslali k veľkému bohu Apollónovi¹⁵ význačné posolstvo. Chceli sa poradiť a dozvedieť, čo robiť, aby svojich poddaných spravovali v mieri a aby sami žili v neprestajnom šťastí. Na závažnú otázku priniesli domov nasledujúcu odpoveď: *Poznaj sám seba a Ničoho príliš*.¹⁶

Podľa môjho nepatrného úsudku veštiareň odpovedala skutočne dobre a povedala mnoho. Ak sa na beh minulých i terajších čias a na ľudí pozrieme všetkými zmyslami a z každej strany, akoby sme ich ohmatali rukami, zistíme, že spoločné blaho akéhokoľvek štátu je založené na tom, že jednotlivci poznajú samých seba, že sa neusilujú spupne alebo právom o viac; a zistíme tiež, že stav kňazov, vládcov i poddaných je najviac vyvedený z rovnováhy a rozhádaný kvôli drzosti a domýšľavosti, ktorá vo všetkých vyšších aj nižších stavoch, v lete rovnako ako v zime, prekvitá, zelená sa a neuvädne skôr, než celému tvorstvu nepadne lós smrti. Ak by

¹⁴ *Nosce te ipsum* – výrok jedného zo siedmich mudrcov napísaný na stene Apollónovho chrámu v Delfách. (Plutarchos, *De E* 3; Platón, *Protagoras* 343 A).

¹⁵ V antickej mytológii bol Apollón bohom svetla a slnka, ochrancom života a poriadku, neomylným strelcom a veštom. Najznámejšia veštiareň spojená s jeho menom sa nachádzala v Delfách. Práve sem poslali Rímania svojich poslov.

¹⁶ *Ne quid nimis* – druhý zo známych delfských výrokov.

ktokoľvek posudzoval a spoznal seba samého a choval by sa vo svojom postavení, povolani, v úrade a v záležitostiach vlastného života primerane, nastal by znamenitý poriadok a následne blahobyť.

Plutarchos¹⁷ rozpráva, že kráľ Ptolemaios hostil sedem vyslancov z rôznych krajín zároveň a bezprostredne s nimi veľmi láskavo a s kráľovskou pompou jednal. Počas raňajok začali diskutovať, ktorá z krajín má najužitočnejšie zákony a najviac vyniká obdivuhodnými zvykmi. Rímsky vyslanec predniesol, že v Ríme sa najviac zo všetkého uctievajú chrámy a k úradom sa chová úslužne. Vyslanec z Kartága povedal, že urodzení u nich nikdy nie sú zmorení z bojov, ľud z práce a ani filozofi z poučovania. Posol zo Sicílie riekol, že zachovávaajú spravodlivosť, milujú pravdu a pýchu nenávidia. Vyslanec z Rhodu chválil svoju krajinu, pretože starci sú u nich veľmi vážení, mladíci ostýchaví a ženy mlčanlivé. Legát Aténčanov vrazil, že nestrpia úskočných boháčov ani záhaľčivý ľud a ani hrubých správco. Vyslanec Sparťanov sa o svojej zemi vyjadril pochvalne, že u nich nikoho neovláda nenávisť, veď jeden s druhým sú si rovní. Nezostalo tu miesto pre hrabivosť, lebo všetko majú spoločné. Nestrpia žiadnu nečinnosť, lebo každý sa horlivo snaží zvládnuť kľopoty svojho povolania. Nakoniec prehovoril sikyonský¹⁸ vyslanec, že u nich nie sú vítaní nijakí cudzí ľudia, keď so sebou prinášajú cudzie zvyky a šaty, a nestrpia ani žiadnych neapných lekárov, čo len zabíjajú živých, a neuznávajú ani nijakých advokátov pochybného svedomia, ani rečníkov, keď títo hája len nespravodlivé prípady a pokrívajújúce právo.

Keď si kráľ Ptolemaios všetko vypočul, za seba sa vyslovil, že všetci majú také dobré zákony a zvyky, že ich nedokáže ani vylepšiť, ani nahradiť za iné.

Ak by sa dnes zišli vyslanci zo všetkých kráľovstiev, krajín, provincií a miest na nejakom všeobecnom zhromaždení a uvažovali by rovnako, nevykreslili by povahy svojich miest, mravy obyvateľov, život a obyčaje takými farbistými slovami. Objavili by bezpochyby viac trestuhodných skutkov než chvályhodných cností. Mnohí ľudia totiž holdujú vedám a vystupujú až k najvyšším vrcholom poznania dobra a zla. Nič nevytvárajú vlastnou prácou, ale vystačia si len s holou podstatou vecí, a neváhajú prípadne ani uraziť blížneho či uškodiť mu. Ešte veľa im chýba, aby sa zaoberali oným *Poznaj sám seba*. Je možné, že spomedzi iných sa práve tento Thalétov výrok stane najužitočnejším zo všetkých. Aj dáky iný filozof spolu s mnohými ďalšími, čo vynikali v občianskej múdrosti, diskutoval pri stole kráľa Filipa Macedónskeho, čo je vo svete najväčšie. Jeden považoval za najväčšie nebo, druhý slnko, tretí vodu, ďalší zas iné podstaty. Onen filozof v debate o najväčšej a najvyššej zo všetkých vecí prosto doznal: „Nič iné“, vraví, „z ľudských bytostí nie je také veľké ako duch, ktorý pozná sám seba a pohŕda inými vážnymi danosťami“.

Ba dokonca aj niektorí zo svätých učiteľov Cirkvi mienili, že poznať sám seba je najväčšou vedou. Preto Bernard¹⁹ hovorí: „Hoci poznáš všetky tajomstvá, aká široká je zem, aké vysoké je nebo, aké hlboké je more, ak nepoznáš samého seba, si ako stavba bez základov. V nedostatku poznania tkvejú ruiny, nie stavba. Kým nespo-

¹⁷ Plutarchos (asi 50 - 125 po Kr.) - jeden z najvzdelanejších a najplodnejších gréckych spisovateľov rímskeho obdobia, autor historických, etických a náboženských spisov.

¹⁸ Sikyón - staroveké grécke mesto na severe Peloponézu.

¹⁹ Bernard z Clairvaux (1090 - 1153) - francúzsky filozof, teológ a mystik.

znáš seba, každá stavba, čo chceš budovať, bude ako nazametaná kopec prachu, ktorý rozduje vietor. Blažený je človek schopný spoznať seba samého, čo nedbá, keď ho chválami vyvyšujú ani urážkami ponížujú. Kto sa totiž nepáči sebe samému, ten sa páči Bohu a kto sám seba považuje za bezvýznamného, je pre Boha veľmi významným.“²⁰

Ktosi z filozofov kedysi vystaval portál, nad ktorý napísal veľkými písmenami *Filozofia na predaj*. Keď šiel náhodou okolo jeden bohatý šľachtic, spozoroval nápis, vošiel pod portál a nástojil, aby mu filozof láskavo predal niečo zo svojho filozofického tovaru. Filozof mu ihneď ponúkol list papiera za cenu 200 florénov. Stálo na ňom: *Čokoľvek konáš, konaj rozumne a hľad' na koniec*.²¹

Šľachtic postrehol posmešný charakter veci, predsa však zaplatil určenú sumu. Keďže si výrok kúpil tak draho, hneď sa ním oháňal. Medzičasom raz prišiel k akémusi holičovi s poriadne plným vreckom. Keď to holič zistil, roznietený túžbou po bohatstve sa rozhodol, že pri holení podreže šľachticovi hrdlo. Keď svoj úmysel už už hodlal vykonať, šľachtic riekol šťastnou náhodou: „Čokoľvek konáš, konaj rozumne a hľad' na koniec.“ Tu holič strnul úžasom, až mu z ruky vypadla britva. Nemyslel si totiž nič iné, ako že šľachtic prekukol jeho vražedný úmysel. A tak draho kúpená sentencia predĺžila šľachticovi život.²²

Nemenej cenným je výrok *Poznaj sám seba*. Preto Chilón, jeden zo siedmich mudrcov, mal vo svojich insígniách zrkadlo s nápisom „*Hľad' na seba samého a skúmaj*.“ Preto tí, čo boli v Delfách,²³ mali sentenciu v takej úcte, že sa postarali, aby bola napísaná veľkými zlatými písmenami nad vchodom chrámu.

Zvyčajne sa vraví, že čím je niečo vznešenejšie, tým je toho menej, ako je málo vzácných vtákov na svete. Podobne to chodí s poznaním samého seba. Je vzácne a zriedkavé, no zároveň užitočné a nevyhnutné pre svedomitý život. Z neho potom plynú šťastie, požehnanie, mier, radosť a pokoj v kráľovstve, a napokon aj vytúžený koniec. A predsa len málokto spomedzi toľkých desaťtisícok ľudí dbá o poznanie seba samého, hoci ich šťastie je časná a hrozí im strata večného blaha.

Takouto vyberanou obratnosťou sa diabol horlivo snaží zatarasiť všetky cesty a cestičky, každý prístup i stopu a nežičlivo hatí smerovanie k cieľu cnosti aj poctivým, rozumným a mierumilovným povahám, ktoré túžia len úprimne slúžiť Bohu a kresťanské svedomie i majetok obetujú na prospech a úžitok svojmu blížnemu a usilujú sa chrániť a podporovať spoločné blaho štátu. Jeho snaha sa nakoniec zavŕši tým, že vo vojnychtivom svete sa hneď toto hneď ono kráľovstvo či krajina zapletie do ďalšej spoločnej vojny. Právom sebe vlastnej slobody v podobe hnevu nemilosrdného Marta²⁴ vpadol, žiaľ, aj na naše hranice. Hlaholy trúb, bubny i rinčanie zbraní vydesili celú uhorskú zem a nahnali jej strach. Voviedol zem do biedy

²⁰ Bernard z Clairvaux, *De consideratione*, 2, 3.

²¹ Porov. Ezop 43 (*Žaby*); Sir 7, 36.

²² Príbeh, ktorý Weber rozpráva a opiera sa oň, bol známy už v stredoveku. Je zachytený v zbierke *Gesta Romanorum* zostavenej približne na začiatku 14. storočia. (*Gesta Romanorum*, 103.)

²³ Platón v dialógu *Protagoras* 343A píše: Keď sa títo potom spoločne poschádzali [= 7 mudrci], venovali Apollónovi do chrámu v Delfách prvotiny svojej múdrosti a napísali tie nápisy, ktoré všetci majú stále v ústach: *Poznaj sám seba* a *Všetko s mierou*.

²⁴ Mars – starorímsky boh zúrivej vojny, vojnového vraždenia.

a trýzne, že aj keby sám Argos (básnikmi nazývaný stooký) sedel na najvyššom karpatskom vrchu Uhorska a pokúšal sa odtiaľ ktorýmisi božským okom pozorovať vojnu,²⁵ predsa by mu ani sto očí nestačilo, aby oplakali a oželeli velikánske nešťastie a poľutovaniahodný stav našej prebiednej vlasti a jej obyvateľov, a aby sa mohlo náležite povedať:

Ó Uhorsko, ako padli tvoji hrdinovia? Ó Uhorsko, ako zničili tvoju krásu? Ako ti odviezli poklady? Ako ti vrazili silu do zeme? Ako ti odcudzili múry a hradby? Ako ti onen prekrutý nepriateľ kresťanov násilne okresal nespočetný ľud a tvoje obyvateľstvo? Ó sväté kráľovstvo, ako ťa tak veľmi znesvätili?

Mars, kedy konečne prestaneš desiť našu milovanú uhorskú vlasť oslabenú tisícimi zahubených, odvedených a na smrť odsúdených kresťanov, kedy ukončíš ustavičné vraždy, požiare a krádeže, ktoré z nej robia osamotenú pustatinu, a kedy z nej snímeš barbarskú divokosť?

Hoci nám onen Boh pokoja, ktorý môže krotiť a tiež zastaviť vojny, na sklonku starého roka jednou rukou ukázal lúče zlatého mieru, keď nás oslobodil od poddanstva Martovi, v ľavej ruke drží metlu svojho spravodlivého hnevu a znovu a znovu nám hrozí skrz neobvyklú a ohromujúcu kométu,²⁶ ktorú sme po prvý raz zaznamenali na decembrové Ídy.²⁷

Uvažoval som nad žalostným stavom vecí, ktorý sa týka mnohých, lebo vojna sa rozšírila a spustošila krajinu a tmavý oblak zatemnil a zahalil všetky stavy. Bol by som mal dôvod odložiť príliš dramatické a nadmieru pracné riadenie tiesňou zvieraného štátu, starosťami naplnený úrad richtára, ktorý mi právoplatne a uvážene na čas zveril do správy Boh a záslužne zvolené spoločenstvo kráľovského slobodného mesta Prešov. Preto mám dôvod použiť v rozlúčkovej reči, podobne ako to zvykli robiť naši chvályhodní predkovia a robí sa tak až do prítomnosti, stať podľa knihy slávneho proroka Izaiáša z 24. kapitoly, kde Duch Svätý zaznamenal nasledujúce slová: *Hľa, Pán pustoší zem a nivočí ju, rozvracia jej tvárnosť a rozprašuje jej obyvateľov. I bude ako ľudu, tak kňazom, ako sluhovi, tak jeho pánovi, ako služke, tak jej panej, ako predavačom, tak kupcom, ako tomu, čo požičiava, tak tomu, čo si požičiava, ako dlžníkovi, tak veriteľovi. Pustá, spustnutá je zem, vyplienená a vylúpená, lebo Pán hovoril toto slovo. Trúchli, uvädá zem, zoschýna, uvädá svet, zoschýna výsosť so zemou. A zem je sprznená od obyvateľov, veď prekročili zákony, zmenili právo, zrušili zmluvu večitú.*²⁸

Tento predslov som, obmedzený časom a zviazaný jeho mierou, vyrozprával skromne a kratšie, než si žiadala príležitosť. Chcel som jasne naznačiť, že ma viedol duch, nech sa prostredníctvom verejnej tlače dostane všetkým (ak Boh dá dlhší

²⁵ Ján Weber reflektuje situáciu, ktorá vládla v Uhorsku v čase od porušenia prímeria Turkami a ich vpádu na územie Slovenska v roku 1663 až do augusta 1664, keď Habsburgovci podpísali veľmi nevýhodný mier. Na základe neho boli Turkom ponechané mnohé významné pevnosti a hrady (Nové Zámky, Novohrad). Vašvársky mier, podobne ako predchádzajúce mierové zmluvy s Turkami, neurobil poriadok na pohraničnom území. Turci naďalej zaberali územia, ktoré im nepatrili a mali možnosť pokračovať v plienení západného Slovenska.

²⁶ Ide o kométu C/1664 W1, ktorá bola v rokoch 1664 a 1665 viditeľná voľným okom a svojou mimoriadnou svetelnosťou sa radí k tzv. veľkým kométam.

²⁷ Decembrové Ídy zodpovedajú podľa rímskeho kalendára 13. decembru.

²⁸ Iz 24, 1 – 5.

život a milosrdenstvo). Netvrdím však, že ak svoju reč prenesiem na papier, bude v tejto podobe rovnako pôvabná ako reč, ktorú prednesiem, a že bude mať rovnaký účinok. Účinnosť, akú Boh štedro udeľuje jazyku v reči, sotva môže udeliť peru.

Asklépios²⁹ medzi Argivčanmi, Démosthenés³⁰ medzi Aténčanmi, Aischinés³¹ medzi Rhódčanmi a Cicero³² medzi Rimanmi neboli schopní iba znamenite hovoriť, ale spomedzi všetkých rečníkov vo svete mali aj najväčšiu povest. Žiadnu reč, ktorú predniesli verejne, nechceli zveriť písmu. Tvrdili, že perom nijako neopíšu onú slávu, ktorú pri reči zmajstruje jazyk. Aký je totiž rozdiel medzi nákrešom a samotným domom, medzi modelom a stavbou, medzi obrazom a stvárnením, medzi prirodzeným a vytvoreným, taký je rozdiel medzi rečou prednesenou na zhromaždení a tým, čo si z písma len prečítame. Čítanie osviežuje oči a dojíma srdce, avšak živý hlas pridáva na vážnosti a preniká do vnútra i kostí.

Chcel som naplniť dané sľuby a preto som začal v danej veci konať. Vykonal som nespočetné povinnosti svojho úradu a potom, keď som začal premýšľať o stanovenej téme, aj som veľa pochyboval, aj som uvažoval, až som dospel k slovám slávneho lekára Galéna,³³ ktorý kdesi povedal: „Lekár, ktorý chráni pred chorobou, je prospešnejší ako ten, ktorý ju lieči.“³⁴ Lebo horšie je vyhodit' hosta, než ho neprijať.³⁵ Poslanie lekára je liečiť a predchádzať chorobe. Chorých lieči a u zdravých chorobe predchádza.

Už pred dvomi rokmi som vo *Vladárskom zrkadle*³⁶ predstavil choroby ako dôsledok zlého stavu mysle na príklade vladárovho tela a stavu jeho údov a písal som, ako sa o nich starať. Mnohí panovníci upadli do zlého stavu mysle a zatiahli do hlbokého bahna nešťastia aj záprah svojej vlády. V súčasnom diele *Kniežacie čítanie* som sa kvôli ustavičnej práci v úrade a nedostatku času nedotkol témy prevencie. Naopak, spísal som rozmanité choroby, ktoré obnažujú, ba celkom vysilujú a usmrcujú čestných, vážených a ctihodných vysoko i nízko postavených mužov v úrade, lebo iní skúsení a vzdelaní muži ich pred nimi vôbec nevarujú. Nespravil som to z túžby po úcte, nechcel som získať vavrín³⁷ sám pre seba, ani opovážlivo vzdelávať a poučovať vynikajúcich, vznešených a rozumných mužov či osoby oslavované po celom svete. Sčasti sa poučili od iných, sčasti mali o téme znalosť skôr, a teda nadarmo a zbytočne by som im predpisoval mieru a poriadok. Ale nezištne

²⁹ Asklépios – syn boha Apollóna, slávny lekár a neskôr boh lekárstva. Významné stredisko jeho kultu sa nachádzalo v Epidaure v Argolide.

³⁰ Démosthenés (384 – 322 pred Kr.) – najslávnejší aténsky rečník a významný politik.

³¹ Aischinés z Atén (asi 389 – 314 pred Kr.) – attický rečník a štátnik, súčasník a politický odporca Démosthena; na ostrove Rhodos založil rétorickú školu.

³² Marcus Tullius Cicero (106 – 43 pred Kr.) – významný politik, filozof, spisovateľ a najväčší rímsky rečník.

³³ Galénos (asi 129 – 199 po Kr.) – najslávnejší grécky lekár rímskeho cisárskeho obdobia a jeden z významných predstaviteľov antickej logiky; osobný lekár Marka Aurelia v Ríme.

³⁴ *Praeservans medicus curante nobilior*. Túto Weberom citovanú sentenciu možno nájsť aj v diele Tomáša Jordana o more *Pestis phenomena* z roku 1576 a tiež v diele Jána Pontana *Einfeltiger und ganz kurzer Bericht* z roku 1585.

³⁵ Sentencia z Ovidiovho diela *Tristia* (V, 6, 13: *Turpius ejicitur, quam non admittitur hospes*.)

³⁶ Weber odkazuje na spis, ktorý vyšiel v roku 1662 pod názvom *Janus bifrons seu Speculum physico-politicum. Das ist Natürlicher Regentenspiegel*.

³⁷ Vavrínový veniec býval najvyšším ocenením pre básnikov.

konám pre spoločné blaho a zostavil som spis obzvlášť pre drahých synov nášho mesta, ktorým v primeranom veku postupom času odovzdá riadenie vlasti najvyšší Sabaoth,³⁸ ktorý vládarov ustanovuje i zosadzuje. I ja som chcel urobiť podľa príkladu sv. Jána Evanjelistu, ktorý svoj prvý list napísal mladým,³⁹ ba podľa príkladu samotného Krista, ktorý maličkých tak miloval nad ostatnými, že povedal, že ten, kto v jeho mene prijme kohokoľvek z maličkých a poskytne mu nejaké dobro, jemu ho poskytne.⁴⁰

Vďaka neúnavnej snahe som vyhotovil túto nepatrnú prácu pre rozvin našej mládeže. Bezúčinne by som svoje oči a myšlienky obracal a mieril na štyri strany sveta, veď komu by som mohol priniesť, darovať a ponúknuť najväčší úžitok. Hneď na začiatku som sám pre seba usúdil a uznal, že rozhodnutie bolo správne. Nemohol som s ňou lepšie naložiť, ako pririecť ju a obetovať nadaniu najdrahších detí a synov, ktoré im je dané sčasti od prírody, sčasti vďaka starostlivosti rodičov a vašich urodzených, veľavážených a rozumných vlád. Dôvodom nie je horlivosť po vzdelaní, ale nesmrteľná spomienka a pamiatka. Ďalším osobitým dôvodom je ohľad a úctivá pozornosť voči kolegom vo vedení a voči popredným členom nášho drahého mesta, ktorému som zaviazaný a púta ma k nemu zaslužená vďaka i neustávajúce povinnosti, aby napredoval jeho vzrast, pokoj, ochrana, aby sa rozrastalo, inak povedané pre jeho prospech. A hlavne kvôli tomu, že prosperita nášho mesta je mi milšia ako vlastný život a blaho. Z Božej vôle zvereného úradu hlavného a najvyššieho strážcu cti, dobra a prospechu, vďaka mojim schopnostiam i početným darom, pomoci a požehnaniu od najvyššieho tvorcu neba a zeme, čokoľvek robím, nadovšetko sa k Nemu obraciam. Nech mi požehná pokoj, potrebný a vytúžený prospech pre všetky stavy, všetky národy, všetkých občanov a všetkých obyvateľov, aby všetci mohli zotrvať v pokoji a milosti.

Plinius v ktoromsi zo svojich listov Fabatovi píše, že kráľ Pyrrhos sa nejakého filozofa vypytoval, ktoré mesto na svete je najkrajšie a najlepšie. Na otázku filozof odpovedal: Najkrajšie a najlepšie mesto zo všetkých je Molerda.⁴¹ Mesto v Acháji, v ktorom nie je viac ako 2000 domov a hradby má postavené z najčiernejších kameňov. Ale ozdobou všetkých senátorov sú biele hlavy. Filozof pokračoval ďalej: Ty nešťastné Kartágo! Ty nešťastná Numantia! Vy nešťastné Atény! A vy sa domnievate, že ste najkrajšie a najlepšie zo všetkých miest? Ja to ozaj dôsledne popieram. Vidím totiž, že vás riadia mladíci a nerozumní radcovia.

Keď dôkladnejšie pozorujem a skúmam naše mesto Prešov, aj to, ako napreduje, zisťujem, ako ktokoľvek iný, že dobre udržiavaný stav kostolov a škôl, ako aj jeho

³⁸ Jeden z atribútov Boha (Sabaoth = Boh zástupov) v židovskej tradícii.

³⁹ Ján použil v liste (IJn) oslovenie *deti hneď* na niekoľkých miestach, ide však skôr o metaforu Božích detí.

⁴⁰ Parafráza na Mt 18, 5; Mk 9, 37.

⁴¹ Zmienka o Pyrrhovi či meste Molerda sa v skutočnosti nenachádza ani v jednom Pliniovom liste. Vyskytuje sa však, v rovnakom kontexte a v takmer rovnakom znení ako u Webera, vo viacerých vydaniach zo 16. a 17. storočia, ktoré sú početnými nasledovníkmi či prekladmi diela *Reloj de Príncipes* španielskeho kronikára a moralistu Antonia de Guevaru (1480 - 1545). Okrem toho Molerdu spomína aj Aegidius Albertinus v dedikácii k vydaniu *Guldene Sendtschreiben* (nemecké vydanie Guevarovej práce) z roku 1598. Prirovnáva ju k mestu Mníchov, čo následne zopakoval aj Ján Weber vo vzťahu k Prešovu.

politická správa (čo vyzdvihujem ako fakt, no v žiadnom prípade nechcem nikoho chváliť, pretože tak či tak si zaslúži slávu), má s vyššie menovaným mestom Molerda čosi spoločné. V oboch mestách sú práce a služby nastavené tak, aby ich neochvejne zachovali aj ďalší nástupcovia.

Toto umenie, ktoré ktosi otvorene a odvážne nazval kráľovnou všetkých umení a vied, nekúpime na mestských trhoch, nenaučia nás ho ani prázdne reči, nečinný život, nenájde ho v krčmách ani hostincoch, ani nezdedíme po priateľoch. Priučíme sa mu vďaka skúsenostiam učených, múdrych a rozumných mužov. Píše sa o ňom aj v dobrých knihách, ktoré nám ukazujú, ako mať bázeň pred Bohom, ako Ho ctiť a správne Mu slúžiť, ako dospieť k istote a pokoju krajiny, tela a rovnako duše.

Plutarchos píše, že zdatný a cnostný hrdina Alexander Veľký (k čomu ho ešte ako mladého viedol jeho učiteľ Aristotelés a k čomu ho šťastie viedli spisy Homéra, hoci ho nikdy na vlastné oči nevidel, natoľko miloval Iliadu a Odysseiu, že ich so sebou nosil miesto peňazí⁴²) má na svojom konte veľa činov. Hyrkáni dali vale prázdny žiadostivostiam a prijali manželstvo. Arachosiovia sa pustili do namáhavej práce a roľníctva. Sogdiani viac nezabýjali svojich rodičov. Peržania prestali smilniť s vlastnými matkami a väčšmi si ich ctili. Indovia prijali gréckych bohov. Skýti viac nejedli, lež pochovávali svojich mŕtvych.⁴³ Ani ten najväčší Alexandrov hnev neporazil toľkých nepriateľov, ako jeho šikovnosť. Vďaka nej skrotil a ukáznil divoké a nelútostné kraje i ľudí.

Istý vynikajúci historik opisuje zvyk, ktorý mali niektoré školy s dobrými stanovami. Keď sa v škole slávili sviatky, vytvorili spolu sprievod biskup a ďalší sa obliekli za učiteľov, teológov, lekárov, právnikov, správcov štátu, senátorov, ale aj za murárov, drevárov, rybárov, garbiarov, farbiarov, kováčov, knihárov, staviteľov lodí, sklárov, obuvníkov, krajčírov, zámočníkov a iných. Patrí sa totiž, aby škole pomáhali remeselníci každého druhu. Veď treba mať školy pre všetky remeslá, kde sa vyučia remeselníci pre všetky činnosti. Nie všetci dychtia po doktoráte alebo po učiteľskom úrade, ale navštevujú školy, aspoň aby sa naučili čítať a písať. Preto Valentin Trozendorf,⁴⁴ ktorého preslávili nielen šediny, ale aj povest', zvykol po vstupe do školy pozdraviť tak žiakov ako i doktorov, učiteľov, správcov, umelcov, remeselníkov a podriadených.

Obraciam sa na vás, najdrahší synovia tohto slávneho mesta, ktoré vás zrodilo! Vy, nováčikovia na tróne! Keď vás Boh vyvýši v správe verejných vecí nad iných, nadmieru si vážite blaho vlasti, o ktoré sa pričínili predkovia a pokračujte v tomto ciele a rozmnožujte rodičovské požehnanie pre svojich nasledovníkov. Zachovávajúte rodičovské príkazy (ako napomína premúdry kráľ Šalamún⁴⁵) a neopúšťajte zákon svojho materského mesta. Zovrite si ich navždy v srdci, nech zomknú aj vaše hrdlá, uchopte ich do svojich prstov a vpište na tabuľky svojho srdca. Strážte sa hanebného príkladu nevďačnej kukučky, ktorá (podľa prírodovedného opisu) matku pri

⁴² Svedectvo o tom podáva Plutarchos (*Životopisy*, Alexander 8).

⁴³ Weber menuje, počnúc Hyrkánmi a končiac Skýtmami, staroveké ázijské kmene.

⁴⁴ Valentin Trozendorf (1490 – 1556) – nemecký humanista a pedagóg.

⁴⁵ Prís 4, 4.

ošetrovaní a výchove namiesto vďaka hlce,⁴⁶ aby ste na rodné mesto neprivolali nijakú ujmu alebo ho neusporiadaným spôsobom života neuvrhli do záhuby. Nech vás sprevádza požehnanie, ktorého Boh slúbil prehojne.

Veril som, že ak som ja ten, ktorého Boh nakrátko spojil akoby manželstvom alebo prisahou s vašim materským mestom a ustanovil ma za vášho rodiča, aby sa o vás staral a chránil vás od všetkého zla a od akejkoľvek nenapraviteľnej ujmy, oplatí sa pripraviť vám užitočné *Kniežacie čítanie*. Rád ho pripravím ako náčrt a predstavu otcovských cností, lebo ich nadovšetko milovali a najviac si ich cenili. Opísal som v ňom hanebnosti a neresti, ktoré naši otcovia skutočne nenávideli, či už ako priami svedkovia, alebo to tak pociťovali, až sa im zdalo, že ich zasiahol nejaký blesk prekliatia. Sú v ňom zachytené také hodnoty, ktoré vám môžu prezradiť a ukázať pravú cestu, náležité prostriedky a jasné svetlo k poctivému spôsobu života, k zachovaniu dedovskej prosperity štátu, ktorú ste právom zdedili, ak ich budete zdatne nasledovať a každodenne praktikovať podľa 31. kapitoly⁴⁷ knihy bezúhonného sudcu Jóna.

Najvyšší nebeský Boh nech otcov i synov spolu s ich materským mestom uzná za hodných a milosrdne na nich vzhliadne, aby ich prijal pod svoju nesmiernu otcovskú ochranu. Nech im dá pevné zdravie, nasýti ich dlhovekým životom a štedro udelí pokoj, požehnanie a blaho ich vláde. Nech im dopraje dobrú výchovu a nech sa im darí, nech dosiahnu hojnosť veku, múdrosti a priazne u Boha i ľudí, nech kráčajú v šľapajach svojich rodičov a nech nasledujú ich cnosti, aby mohli byť v stanovenom čase na čele svojej vlasti a nech nad toto všetko povyšujú úctu k Božiemu menu. Nech ich matka, samozrejme mesto, ktoré ich prijalo do svojho lona, keď prišli na svet, nažíva v pokoji a mieri, nech neprestajne prosperuje a nech sa jej navždy dobre vodí po mnohé a mnohé pokolenia.

Boh nech vás vyslyší vo všetkých úzkostiach, nech vás chráni meno Boha Jakubovho! Nech vám zošle pomoc z bohostánku a nech nad vami bdie zo Siona!

Dané v Prešove v deň obrátenia Pavla⁴⁸ roku 1665.

pripravený slúžiť a vierou oddaný Ján Weber

Literatúra

BALEGOVÁ, Jana. *In ilicis umbra... Ján Bocatius ako elegik*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016.

BRAVO, Federico. *Arte de enseñar, arte de contar. En torno al exemplum medieval*. In *La enseñanza en la edad media : X Semana de Estudios Medievales*. [online]. Nájera 1999. Dostupné na internete: <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=485>>

⁴⁶ Kukučie mláďatá vyrastajú v cudzích hniezdach a ich pestúni si tento fakt nevšimnú ani vtedy, keď im votrelec doslova prerastie cez hlavu. Pri kŕmení mizne v pažeráku hladnej kukučky celá hlava pestúna. Neprehltne ho však, pretože prehltnutý reflex sa u kukučky dostaví až po ukončení kŕmenia. Porov. <<http://www.pluska.sk/zazracnysvet/priroda/prefikana-kukucka-ma-vsak-zivote-tazke.html>> [3. 2. 2017]

⁴⁷ V tejto kapitole sa odsudzuje nepravosť, utlačanie chudobných, honba za majetkom a modlárstvo.

⁴⁸ 25. januára.

- BRODŇANSKÁ, Erika. Stret antiky a kresťanstva v prológu politickej príručky Jána Webera *Lectio principum*. In *Sambucus XI. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2016, s. 104 – 118.
- GLUCHMAN, Vasil. Professional Ethics of Politicians in Slovakia. In: *Ethics & Bioethics (in Central Europe)*, 1, 2011, č. 1-2, s. 39-50.
- GLUCHMAN, Vasil. Reflections on morality in Renaissance thought. In *Ethics & Bioethics (in Central Europe)*, 5, 2015, č. 3 – 4, s. 131 – 139.
- HARGITTAY, Emil: Die Fürstenspiegel in Ungarn im 17. Jahrhundert. In *Berliner Beiträge zur Hungarologie*, [online], Band 6 (1993), s. 57 – 74. Dostupné na internete: <http://www.epa.hu/02300/02398/00014/pdf/EPA02398_BerlinerBeitrageZurHung_06_057-074.pdf>
- LICHNEROVÁ, Lucia. Prínos prešovského lekára a lekárniky Jána Webera do tlačenej produkcie 17. storočia na Slovensku. In *Studia Bibliographica Posoniensia I/2008*. Bratislava : Univerzitná knižnica, 2008, s. 129 – 140.
- MINÁRIK, Jozef. *Dejiny slovenskej literatúry 1*. Bratislava : SPN, 1985.
- NECHUTOVÁ, Jana - STEHLÍKOVÁ, Dana. *Stručné dějiny latinské literatury středověku*. Praha : Arista and Baset, 2013.
- NAGY, Imrich. Machiavelli a Erasmus Rotterdamský – jeden konfrontačný pohľad na dvoch humanistov v kontexte Európy prvej tretiny 16. storočia. In *Acta historica Neosoliensia*, 9, 2006, s. 213 – 224.
- NAGY, Imrich. Princeps Christianus a kráľ Utopus. Porovnanie predstáv Erazma Rotterdamského a Tomáša Mora o ideálnom vládárovi. In *Flores scholarium. Sborník z konference ve Šlapanicích u Brna 22.-23. 3. 1999*. Eds. Jana Nechutová, Drahomíra Baránková. Brno : Masarykova univerzita, 1999, s. 93 – 105.
- ŠKOVIERA, Daniel (ed.). *Latinský humanizmus*. Bratislava : Kalligram, 2008.
- ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry I. (9. – 18. storočie)*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2002.

doc. Mgr. Erika Brodňanská, PhD.
Prešovská univerzita, Filozofická fakulta, Inštitút romanistiky
SK-080 01 Prešov; Ul. 17. novembra 1
e-mail: <erika.brodnanska@unipo.sk>

Mgr. et Mgr. Adriána Koželová, PhD.
Prešovská univerzita, Filozofická fakulta, Inštitút romanistiky
SK-080 01 Prešov; Ul. 17. novembra 1
e-mail: <adriana.kozelova@unipo.sk>

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA č. 011PU-4/2015 Dejiny etiky na Slovensku I. (16. – 18. storočie)